

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av skolors arbete mot
trakasserier och kränkande behandling på nätet
vid Nyboda skola i Tyresö kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet under våren 2016. Granskningen vid Nyboda skola i Tyresö kommun ingår i detta projekt.

Nyboda skola besöktes den 26 och 27 maj 2016. Utredarna Eva Fröberg och Sarah Vinterlycka har varit ansvariga inspektörer. I denna rapport redovisar Skolinspektionen iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av granskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet genomförs på totalt 24 skolor, 17 kommunala och 7 fristående. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrund till och syfte med kvalitetsgranskningen

Användningen av digitala medier har ökat markant och är numera en integrerad del av elevers vardagsliv. På nätet precis som i den fysiska skolmiljön förekommer trakasserier och kränkande behandling av elever.

Diskrimineringslagen och skollagen gör ingen skillnad på var kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla påstådda kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker på skolan eller på nätet. Det finns dock några viktiga skillnader som gör att det finns skäl att tala om kränkningar på nätet i särskild ordning. De som utsätter andra på nätet upplever ofta att de är anonyma vilket gör att kränkningarna kan bli grövre. Via kommunikation över nätet ser inte heller elever vilken inverkan kränkningen har på personen som utsätts. Det gör att empati och ånger tydligt minskar och kan leda till att kränkningarna fortsätter och blir grövre. Kränkningar på nätet och traditionella kränkningar skiljer sig också i tillgänglighet av den utsatte. Traditionella kränkningar förekommer oftast i skolan under skoldagen medan kränkningar via nätet kan pågå dygnet runt, sju dagar i veckan. Dessutom har kränkningar på nätet en mycket större potentiell publik än traditionella kränkningar. Elevernas interaktion via nätet står ofta utan insyn från vuxenvärlden, vilket gör att kränkningar på nätet kan vara svåra att upptäcka och utreda.

Syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om skolor bedriver ett arbete som motverkar trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet. En central frågeställning är om skolan har ett främjande arbete som bidrar till att göra eleverna trygga på nätet. Vidare granskas om skolans förebyggande arbete bidrar till att

förhindra trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet samt om de åtgärder som skolan vidtar leder till att kränkningarna upphör.

Bakgrundsuppgifter om Nyboda skola

Nyboda skola är en kommunal skola, belägen i Tyresö kommun och omfattar årskurserna 4 till 9. Skolan har totalt 443 elever och klasserna är organiserade i fem arbetslag. Skolans leds av en rektor och två biträdande rektorer.

Av Skolverkets statistik för år 2015 framgår att 71 procent av eleverna uppnått kunskapskraven i samtliga ämnen och att det genomsnittliga meritvärdet var 216 poäng. Motsvarande genomsnittliga värden för samtliga skolenheter i riket var 77 procent och 225 poäng.

Av Skolenkäten vårterminen 2015¹ framgår att 31 procent av skolans elever i årskurs 9 som besvarat enkäten uppger att det stämmer helt och hållet att de känner sig trygga i skolan. Motsvarande värde för samtliga elever i årskurs 9 som besvarat enkäten under 2015 är 51 procent.

¹ Skolinspektionen genomför Skolenkäten två gånger per år som en del av den regelbundna tillsynen. Under en tvåårsperiod deltar samtliga grund-, grundsär- och gymnasieskolor i Skolenkäten. I varje enkätomgång deltar cirka en fjärdedel av alla skolor i landet. Delar av enkätresultaten redovisas också på Skolverkets webbplats *Välja skola*.

Resultat

Har skolan ett främjande arbete som bidrar till att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att skapa trygghet och förstärka respekten för allas lika värde. Granskningen av skolors främjande arbete tar sin utgångspunkt i det generella men fokuserar särskilt på hur arbetet omfattar nätet. Skolans främjande arbete bör vara en del av det vardagliga arbetet samt bedrivas systematiskt och långsiktigt. Centralt är det normkritiska arbetet som innebär att personalen, sinsemellan och tillsammans med eleverna, diskuterar och ifrågasätter egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. Det är också viktigt att personalen är uppmärksam på det språkbruk och den jargong som råder för att motverka att kränkningar banaliseras eller normaliseras.

För att kunna bidra till en trygg miljö på nätet där alla elever blir respekterade som de är behöver personalen ha kunskap om nätet och om elevernas sociala relationer på nätet. Vidare behöver personalen och eleverna ha en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning på nätet och vad skolan ska reagera på.

Att främja elevers lika rättigheter och möjligheter

Elever och personal ger i intervjuerna en bild av Nyboda skola som en huvudsakligen trygg miljö där relationerna mellan elever och personal oftast är goda. Lärarna uttrycker under intervjun att de arbetar för att skapa goda relationer till eleverna och mellan eleverna.

I början av varje läsår avsätts en dag för arbete med värdegrunden på Nyboda skola, uppger lärare och elever i intervjuerna. Enligt lärarna är det då grunden läggs för det fortsatta värdegrundsarbetet under läsåret. Eleverna får då definiera och diskutera orden i den så kallade Nyboda-trappan: trygg, omtänksam, modig, kreativ och framtidstro. Frågor som rör mänskliga rättigheter och värdegrund diskuteras ibland på mentorstiderna och i undervisningen i samhällsorienterande ämnen, uppger lärare och elever. I samband med händelser på skolan eller sådant som uppmärksammas i media avsätter skolan också tid för värderingsövningar kring exempelvis jämställdhet eller allas lika värde. Även frågor som rör nätet diskuteras i sådana sammanhang, uppger lärare.

När det gäller arbetsformer och insatser för att främja relationerna mellan klasser och årskurser uppger elever och lärare att sådant samarbete främst finns mellan årskurserna inom de tre profiler (musik, teknik och idrott) som finns på skolan.

Såväl elever som lärare uppger att det finns en utbredd acceptans för olikheter på Nyboda skola. Elever berättar att det tidigare fanns normer kring kläder och vissa klädmärken, men att de inte längre upplever det så. Vi har lärt oss att folk är olika och

respekterar det, uppger en elev. Elever ger exempel på att de diskuterat skillnader i upplevelsen av kvinnors och mäns taltid inom sex- och samlevnadsundervisningen i de naturvetenskapliga ämnena samt att de diskuterat jämställdhet inom de samhällsorienterade ämnena. Lärarna berättar att de under innevarande läsår diskuterat människors olika förutsättningar särskilt mycket. Lärarna berättar vidare att de fått kompetensutveckling inom inkludering och hur de kan anpassa undervisningen så att den inkluderar alla elever. Den inkluderande undervisningen har lett till ökad acceptans för olikheter även bland eleverna, menar lärare.

Såväl elever som lärare beskriver språkbruket mellan eleverna på skolan som hårt. Några elever kallar språket "våldigt aggressivt". Elever berättar att de kallar varandra "bög" och "hora" men att de inte menar något med det, att det är på skoj och att "alla" vet när det är skämt och när det inte är det. Lärare och övrig personal uppger att de reagerar när de hör olämpligt språk och att de har pratat med eleverna om ordvalet. Elever berättar att det ofta händer att någon elev tar illa vid sig av den hårda jargongen och att de tagit upp det med lärare. Rektorn uppger i intervjun att hon inte upplever att den språkliga jargongen generellt är särskilt hård på skolan, men att det förekommer att hårt språk används. Eftersom det ser så olika ut mellan olika arbetslag finns det inte något gemensamt övergripande arbete för den språkliga jargongen, menar rektorn.

Att skapa en trygg miljö i skolan och på nätet

När det gäller skolans arbete med att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet uppger några elever att skolan vid enstaka tillfällen pratat med eleverna om hur man kan vara just mot varandra på nätet. Elever berättar att skolan också har pratat med eleverna om vad man får och inte får göra på nätet. Andra elever uppger att de inte kan minnas att frågor kring nätet diskuterats i skolan.

Skolans IT-pedagog lade tillsammans med lärarna under vintern 2016 upp ett värdegrundsarbete utifrån applikationen Periscope. Arbetet initierades efter att elever och personal blivit filmade med Periscope utan att ha gett sitt medgivande. Inom det arbetet fick lärarna i uppdrag att diskutera både för- och nackdelar med Periscope. Elever uppger i intervjuerna att de gick igenom arbetet med Periscope olika grundligt i de olika mentorsgrupperna. Några elever menade att de inte tog upp Periscope alls och andra uppger att de bland annat diskuterade vilka lagar som gäller för spridning av bilder och filmer. Lärare och rektorn berättar under intervjun att de laddade ner Periscope för att själva se hur applikationen fungerade och följa eleverna där.

I samband med händelsen med Periscope skapade alla arbetslag en policy för användning av mobiltelefoner. Några elever berättar under intervjun att de inte tycker lärarna håller sig till reglerna. Skolan införde också så kallade "mobilhotell", en låda där mobilen förvarades under lektionstid, uppger lärarna. Både elever och lärare berättar att mobilhotellet inte används längre, förutom på nationella prov. Några lärare

berättar att de inte har mobilhotell eftersom elevernas mobiler används i undervisningen.

Skolan har ett trådlöst nätverk och några elever känner till att skolan kan se allt de gör via det nätverket. Rektorn berättar att skolan tar hjälp av fritidsgårdens personal, som är kunniga på de applikationer eleverna använder, för att lära sig mer. Enligt rektorn har skolan, på initiativ från skolledningen, just startat upp ett IT-råd tillsammans med elever under ledning av IT-pedagogerna.

Av intervjuerna med elever framgår att de inte känner till hur långt skolans ansvar för kränkande behandling på nätet sträcker sig. Av intervjuerna med lärarna, elevhälsa och rektor framkommer att personalen känner till vilket ansvar skolan har. Denna bild avviker från den bild som framkommer genom den enkät till personalen som genomfördes i samband med kvalitets-granskningen. Av enkäten framkommer att knappt hälften av de svarande vet vilket ansvar skolan har för kränkningar av elever på nätet.

Lärare uppger att de inte fått någon kompetensutveckling när det gäller kränkningar på nätet utöver IT-pedagogens material i samband med likabehandlingsarbetet utifrån applikationen Periscope, men att de stödjer varandra i arbetslagen och löser uppkomna situationer tillsammans.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans främjande arbete för att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet fungerar väl i vissa delar men behöver utvecklas i andra.

Skolan har ett främjande arbete som dels integreras i undervisningen, dels genomförs som särskilda insatser. Arbetet behöver emellertid bli mer systematiskt och målinriktat. Inom det främjande arbetet behöver personalen sinsemellan och tillsammans med eleverna diskutera hur språkbruket som finns på skolan kan leda till att kränkningar uppstår. För att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet behöver såväl personal och elever vara klara över hur långt skolans ansvar sträcker sig när det gäller kränkningar på nätet.

Bedriver skolan ett förebyggande arbete som bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att avvärja identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Arbetet bedrivs på förekommen anledning. Skolan bör i det förebyggande arbetet regelbundet kartlägga elevernas trygghet på nätet samt deras uppfattning om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling på nätet. Därefter bör skolan analysera resultatet av kartläggningen för att identifiera risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och i samband med analysen även utvärdera tidigare insatser för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån de identifierade riskerna bör skolan

sätta upp mål för arbetet samt planera vilka insatser som ska genomföras för att nå målen. Ett framgångsrikt arbete kännetecknas av att eleverna involveras i hela processen.

Vidare bedöms om skolan har en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som tydliggör och stärker arbetet mot trakasserier och kränkande behandling på nätet.

Som utgångspunkt för det förebyggande arbetet genomförs flera kartläggningar för att undersöka elevers upplevelser av trygghet på skolan. Kartläggningarna består av två olika enkäter och en trygghetsvandring med elevrepresentanter från varje klass. Ingen av enkäterna efterfrågar elevernas upplevelse av kränkningar på nätet.

I intervjun med elevhälsan framgår att skolan analyserar och planerar det förebyggande arbetet för att motverka trakasserier och kränkande behandling utifrån det som framkommit i trygghetsvandringen och skolans egen trivselenkät. Personalen uppger under intervjuerna att de är delaktiga i analysen. Eleverna berättar i intervjuerna att de inte är delaktiga i analysen och de får heller inte veta vilka förebyggande insatser skolan planerar att genomföra. I intervjun med elevhälsan framgår att skolan inte har någon dokumenterad analys av de tidigare förebyggande insatserna för att tolka nuläget.

I skolans likabehandlingsplan framgår vilka förebyggande insatser som verksamheten planerar utifrån det som framkommit i kartläggningen. Insatserna är uppdelade i riskfaktorer och för varje riskfaktor finns en handlingsplan som beskriver vad som kommer göras, när det ska göras och vem som är ansvarig. Riskfaktorerna handlar exempelvis om elever som inte har någon vuxen på skolan att tala med, otrygghet utan vuxens närvaro, dålig arbetsro på lektioner samt några otrygga fysiska platser på skolan. Ingen riskfaktor handlar om nätet. För varje riskfaktor finns också en beskrivning av vilka åtgärder som ska utföras vid de tillfällen något inträffar inom riskfaktorn. Vilka konkreta mål skolan har för de förebyggande insatserna, eller hur det arbetet ska följas upp och utvärderas, framgår inte i likabehandlingsplanen.

Skolans likabehandlingsplans omarbetas och uppdateras årligen. Av intervjun med elevhälsan framgår att biträdande rektor är den som har huvudansvaret för att revidera och skriva planen. Planen diskuteras i elevhälsoteamet och går sedan ut på remiss till arbetslagen och elevrådet. Därefter fattas beslut i elevhälsoteamet, berättar representeranter för elevhälsan. Under elevintervjuerna framkommer att inte alla elever känner till skolans likabehandlingsplan.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans förebyggande arbete för att avvärja risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet behöver utvecklas.

Nyboda skola behöver kartlägga och analysera riskerna för att elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån analysen behöver skolan formulera uppföljningsbara mål för arbetet mot trakasserier och kränkande behandling. Skolan behöver också analysera tidigare förebyggande insatser för att tolka nuläget och

behovet av ytterligare insatser. Elever och personal behöver i större utsträckning göras delaktiga i samtliga steg i det förebyggande arbetet.

Vidtas åtgärder om elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet. Skolan bör ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling. Skyldigheten att utreda uppgifter om trakasserier eller kränkande behandling inträder så snart någon i verksamheten får kännedom om att en elev anser sig har blivit utsatt för detta. Åtgärderna som vidtas bör grundas på utredningen i det enskilda fallet och riktas till såväl den elev som blivit utsatt som till den eller de som utövat kränkningen. Åtgärderna bör följas upp och utvärderas för att verksamheten ska kunna förvissa sig om att de leder till att kränkningarna upphör och inte upprepas. Skolan bör också följa upp och analysera om de enskilda fallen av kränkningar på nätet är del av ett större mönster som har sin grund i generella problem i skolan.

Vidare bedöms om skolan har fungerande system och rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn och från rektorn vidare till huvudmannen.

Elevhälsan och lärare berättar i intervjuerna att när en lärare får reda på att någon elev utsatts för kränkande behandling tar läraren upp det omgående i sitt arbetslag och med elevens mentor. Lärare tar även upp fallen av kränkande behandling under arbetslagets elevvårdsmöten som hålls en gång i veckan. På elevvårdsmötena deltar elevhälso-samordnaren som vid behov lyfter fall vidare till elevhälsan. Elevhälsan berättar att de har möten en gång i veckan där de diskuterar hur de går vidare med de inkomna fallen.

I intervjun med elevhälsan framgår att när någon vuxen på skolan fått reda på att en elev kränkts kan hen ta upp fallet direkt med skolkuratoren eller med någon av rektorerna. Vidare framkommer att rektorerna informeras särskilt snabbt om något allvarligare har hänt. I akuta fall av kränkande behandling lyfter skolkuratoren fallet till trygghetsteamet, som då arbetar vidare med åtgärder.

I intervjun med lärarna framgår att en lärare eller elevens mentor har ett inledande samtal med den som utsatts. Mentorn informerar också vårdnadshavare till den som utsatts. Enligt rektorn kan den som utsatts också få samtal med skolkuratoren, skolpsykologen eller någon annan i personalen som den utsatte känner förtroende för. Enligt den biträdande rektorn tar någon i skolledningen ett samtal med den som utövat en kränkning och dennes vårdnadshavare. Rektorn berättar att den som utsätter någon för kränkande behandling också kan få samtala med skolkuratoren eller skolpsykologen. Enligt skolkuratoren dokumenteras alla ärendena som inkommit till henne i en ärendelogg.

Elever uppger i intervjuer att de vänder sig till sina mentorer eller sina vårdnadshavare om de utsätts för kränkande behandling på nätet. Enligt svaren från den enkät som skickades ut i samband med aktuell kvalitets-granskning vet knappt hälften av de elever som svarat vem de ska vända sig till om de blir kränkta på nätet.

I skolans likabehandlingsplan finns en konsekvenstrappa för oacceptabelt beteende och en arbetsgång för trygghetsteamet. Skolkuratoren berättar att konsekvenstrappan beskriver skolans rutiner för att åtgärda fall av kränkande behandling och arbetsgången för trygghetsteamet beskriver teamets utredande och åtgärdande arbete i akuta ärenden. Några lärare uppger under intervjun att de inte känner till skolans rutiner. I likabehandlingsplanen finns inga rutiner för det utredande och åtgärdande arbetet som utförs av lärare, elevhälsa och rektorer.

Enligt lärare och elevhälsa anmäls samtliga fall där eleven visat på dator eller mobiltelefon, eller berättat att hen upplevt sig kränkt vidare till rektorn eller någon av de biträdande rektorerna. I intervjuerna med lärare och elevhälsa framgår att om de vuxna på skolan hör eller ser saker som kan upplevas som kränkande men eleven inte tar initiativ till att berätta, avgör den vuxna om det ska anmälas till rektorn eller någon av de biträdande rektorerna.

I intervjun med rektorn framgår att skolan alltid anmäler de ärenden, där eleven själv upplevt sig kränkt, till kommunen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att åtgärda fall av trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl i vissa avseenden och behöver utvecklas i andra.

Nyboda skola utreder och vidtar åtgärder för elever som utsätts för trakasserier och kränkande behandling och för elever som kränker andra.

Skolan behöver skapa tydliga rutiner för att utreda och åtgärda fall av trakasserier och kränkande behandling som inbegriper både den som utsätts och den som utsätter. Rutinerna behöver förankras i verksamheten så att personal och elever vet hur personalen ska agera vid misstanke om att en elev utsätts för kränkningar samt vid akuta situationer. Vidare behöver skolan följa upp och analysera kränkningar på nätet ur ett systemperspektiv samt säkerställa att personalen anmäler samtliga fall av trakasserier och kränkande behandling till rektorn.

Metod och underlag

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet utgår från skolbesök där underlag samlas in genom att inspektörerna intervjuar elever, lärare, andra medarbetare och rektorer.

Inför besöket genomförs också en enkät riktad till elever och personal i årskurserna 7–9. Syftet med enkäterna är att svaren ska ge inspektörerna en första bild av läget på skolan. Enkäten är frivillig för eleverna att delta i. När inspektörerna kommer till skolan har de studerat svaren på enkäten och läst olika dokument, bland annat skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling samt kartläggningar som ligger till grund för skolans insatser för att förebygga kränkningar på nätet.

Skolinspektionens bedömningar av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling tar sin utgångspunkt i aktuella bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen samt Skolverkets allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Aktuell forskning är också ett viktigt underlag för att bedöma kvaliteten i det arbete som skolan genomför.